SUMMATIVE ASSESSMENT - II - 2016 - 2017

MAIN LANGUAGE - SANSKRIT - PAPER-I

Part - A & B

KEY

Class : X | **Part - A** | **Marks : 60**

I. भावावगमनम् - प्रतिस्पन्दनम्

अ) अधः दत्तं श्लोकं पठित्वा प्रश्नानां समाधानानि लिखन्तु । **5×1 = 5 अङ्काः**

1. 1. पृथिवी सत्येन धार्यते ।
   2. ''रविः'' इति पदस्य समातार्थकं पदं सूर्चः ।
   3. सत्येन वायुः वाति ।
   4. सत्यमुद्दिश्य अयं श्लोकः कथयति ।
   5. रविः सत्येन तपते ।

आ) अधः दत्तं श्लोकं पठित्वा प्रश्नानां समाधानानि लिखन्तु । **5×1 = 5 अङ्काः**

2. 1. षण्णाम् रसानां लवणम् प्रधानम् ।
   2. नदीनाम उदकम् प्रधानम् ।
   3. नयनं इति पदस्य अर्थः नेत्रम् ।
   4. नदी शब्दस्य बहुवचन रूपं नद्यः ।
   5. सर्वस्य गात्रस्य शिरः प्रधानम् ।

इ) श्लोकं पठित्वा श्लोकस्यास्य प्रतिपदार्थं लिखन्तु । **5×1 = 5 अङ्काः**

3. प्रतिपदार्थ लेखनाथ - 4 अङ्काः
   दोषरहित लेखनाथ - 1 अङ्काः
   आहत्य - 5 अङ्काः देयाः

थौवनम्	=	यूनोः भावः
धनत्यम्पत्तिः	=	ऐश्चर्यम्
प्रभुत्वम्	=	अधिकारः
अविवेकिता	=	अविचक्षणता
एकैकमपि	=	एतत् चतुष्टयम् एकैकमपि
अनर्थाय	=	अनर्थं जनयति
यत्र	=	यस्मिन् पुरुषे
चतुष्टयं	=	उक्तचतुष्टयं
किम् यत्र	=	अत्र किं वक्तव्यम्

अथवा

यतः	=	यस्मात् कारणात्
इयं दशा	=	ईदृश्यवस्था
द्विषन्निमित्ता	=	शतृकृता
ततः	=	तस्मात् कारणात्
मे	=	मम
मनः	=	चेतः
समूलं	=	निश्शेषं
उन्मूलयतीव	=	उत्पारयतीव
परैः	=	शत्रुभिः
अपर्यासितवीर्यसम्पदां	=	अध्वंसितबलसम्पदाम्
मानिनां	=	अभिमानवतां
परामवोऽपि	=	विपदपि
उत्सव एव	=	आनन्द एव

ई) **श्लोकपूरणाथ** - **2 अङ्काः** **1×5 = 5 अङ्काः**

भावलेखनाथ - **2 अङ्कौः**

दोषरहितलेखनाथ - **1 अङ्कः**

आहत्य - **5 अङ्काः देयाः**

।।**श्लो**।। सहसा वि दधीत न क्रियाम् अविवेकः परमापदां पदम् ।
वृणते हि विमृश्यकारिणां गृणलुब्धाः स्वयमेव सम्पदः ।।

भावम्: किमपि कार्यम् अनालोच्य हठात् न कर्तव्यम् । विवेकराहित्यम् आपदां स्थानं भवति । सम्यक् सद्विमर्शनं कृत्वा कार्याणि कुर्वतः जनान् स्वयं गुणलुब्धाः सम्पदः आश्रयन्ते । अविचारितं कर्म न कर्तव्यमिति भावः ।

अथवा

।।**श्लो**।। दातृत्वं प्रियवक्तृत्वं धीरत्वमुचिज्ञता ।
अभ्यासेन न लभ्यन्ते चत्वारः सहजा गुणाः ।।

भावः दानगुणः - प्रियभाषणं - धैर्यम् - समुचितव्यवहारः एते चत्वारः अभ्यात्सेन लब्धुं न शक्यन्ते । जन्मनैव जायन्ते इत्यर्थः ।

उ) अधः दत्तानि वाक्यानि पठित्वा पुनः सङ्घटनाक्रमेण लिखन्तु । 5×1 = 5 अङ्काः

5. 2. तपस्वी तीक्ष्णादृष्ट्या तां बलाकाम् अपश्यत् ।

1. नाहं बलाका त्वया दग्धा भवितुम् ।

5. सः त्वां धर्मविषयं बोधयति इति अकपयत् ।

4. देवेभ्यः कर्तव्यं कर्म पितृभ्यां करोम्यहम् ।

3. अतः शीघ्रं गत्वा तौ प्रसादयतु ।

II. भावव्यक्तीकरणम् - सर्जनात्मकता 5×3 = 15 अङ्काः

अ) दत्तानां प्रश्नानां समाधानानि 3-5 वाक्येषु भवेयुः । एकैकस्य समाधानस्य 3 अङ्काः देयाः ।

6. गृहिण्या व्याधेन च दिव्यदृष्टिः कथः प्राप्ता ?

उ. गृहिण्या व्याधेन च दिव्यदृष्टिः स्वधर्माचरणेन प्राप्ता । गृहिणी स्वधर्मं नाम पतिसेवां सुष्ठु कृतवती । व्याधः स्वधर्मं नाम पितृसेवां सुष्ठु कृतवान् । अतः गृहिण्या व्याधेन च दिव्यदृष्टिः स्वधर्माचरणेन प्राप्ता ।

7. कविकुलगुरोः कालिदासस्य परिचयं लिखन्तु?

उ. संस्कृतकाव्यप्रपञ्चे अद्वितीयप्रतिभागन् कविकुलगरुः कालिदासः । अयं यधुवंशः - कुमारसंभवं, इति महाकाव्यद्वयं, मेघसन्देशः, ऋतुसंहारः इति खण्डकाव्यद्वयं, अभिज्ञानशाकुन्तलं - विक्रमोर्वशीयम् - मालविकाग्निमित्रम् इति नाटकत्रयं च रचितवान् । अयं उपमालङ्कारप्रयोगे निपुणः ।

8. ''स्वार्थलेपनं विना यत्कृतं हि तच्चिरम्'' इति विषये भवतामभिप्रायं विवृण्वन्तु ?

उ. स्वर्थलेपनं विना अस्मामिः यत्क्रियते तत् शारवतं भवति । यथा - स्वातन्त्र्योद्यमे गान्धीत्यादीनां चरितानि । स्वार्थलेपनं विना यत्कृतं हि तच्चिरम् इति विषये मम अभिप्रायः निश्चितः अस्ति।

9. द्रौपदी किमर्थं दुःखिता अभूत् ?

उ. द्रौपदी शत्रूणां दुर्योधनादीनां अभिवृद्धिं श्रुत्वा तत्कृतान् अपकारान् सोढुं अशक्ता सती दुःखिता अभूत् ।

10. नारदः श्रीकृष्णं प्रतिदातुं कृष्णेन समानं निष्कयं किमर्थं पृष्टवान् ?

उ. सत्यभामायाः धनगर्वं नाशयितुं नारदः श्रकृष्णेन समानं निष्क्रयं पृष्टवान् ।

आ) अधः दत्तानां प्रश्नानां समाधानानि निबन्धरुपेण लिखन्तु । 2×5 = 10 अङ्काः

11. तृष्णां छिन्दि भजक्षमां इति श्लाकेन सज्ञनानां चेष्टितं ज्ञातम्। अद्यतनकाले जनानां चेष्टितं कथमस्तीति स्वीयवाक्यैः लिखन्तु।

उ. ★ ''तृष्णां छिद्नि ....'' इत्यादिश्लोकेन भर्तृहरिः सज्ञनानां चेष्टितं सम्यगुक्तवान् ।

★ आशां कर्तय । सहनमाश्रय । गर्वं त्यज । पापकार्येषु आसक्तिं मा कुरु । सत्यं वद ।

★ सज्जनमार्गं अनुसर । पण्डितजनं सेवय । पूज्यान् पूजय । शत्रूनपि अनुकूलान् कुरु ।

★ विनयं प्रकटय । कीर्तिं सम्पादय । दुःखिते जने करुणां प्रदर्शय । इति सज्जनानां गुणान् सम्यक् प्रस्तावितवान् ।

★ परन्तु अद्यातनकाले जनानां चेष्टितं तद्विपरीतं दृश्यते । अधुनातनकाले सर्वे जनाः तृषार्ताः, अक्षमाः अहङ्कारयुक्ताः, पापकार्यासकताः, असत्यवादिनः एवाधिकाः भवन्ति।

★ दुष्टभावनायाः व्याप्तिः अधिका दृश्यते ।

★ परन्तु एतादृशी भावना सर्वदा परित्यक्तव्या इति उद्देशेनैव भर्तृहरिसुभाषितानि पाठ्यांशारूपेण उपस्यापितमस्ति ।

अथवा

भवतां दृष्टौ उत्कृष्टः धर्मः कः ? किमर्थञ्च ?

उ. ★ मम दृष्टौ उत्कृष्टःधर्मः स्वधर्माचरणमेव ।

★ यतः - पूर्वं कौशिकः नाम ऋषिः आसीत् ।

★ एका बलाका कौशिकस्य उपरि पुरीषं अत्यजत् ।

★ कौशिकः बलाकां दग्धवान् ।

★ कौशिकः भिक्षार्थं गृहिण्याः गृहं गतवान् ।

★ गृहिण्याथाः उपदेशेन कौशिकः व्याधस्य गृहं गतवान् ।

★ व्याधस्य दिनचर्यां ज्ञातवान् ।

★ गृहिण्यायाः, व्याघ्रस्य च उपदेशेन स्वधर्माचरणमेव परमोधर्मः इति ज्ञातवान् ।

★ अतः स्वधर्माचरणमेव उत्कृष्टः धर्मः ।

12. पाण्डवानां पूर्ववैभवं वर्णयन्तु ?

उ. ★ पाण्डवाः पूर्वं अत्यन्तवैभवेन राज्यं वालितवन्तः ।

★ युधिष्ठिरः असमानपराक्रम सहितैः सोदरैः राज्यं पालयति स्म ।

★ तदा भीमः चन्दनान्धादिभिः अलङ्कृतः सन् रथेन सञ्चरन् आसीत् ।

★ देवेन्द्र समपराक्रमवान् अर्जुनः उत्तरकुरुदेशान् जित्वा अधिकमैश्वर्यं सुवर्णं युधिष्ठिराथ समर्पितवान् ।

★ अत्यन्त धीशालिनौ नकुलसहदेवौ अग्रजस्य पार्श्वे तिष्ठतः सहकारं कृतवन्तौ आस्ताम् ।

★ धर्मराजः अत्यन्तमूल्यवत्यां शय्यायां शयित्वा स्तुति गीति मङ्गलैः प्रबोध्यमानः आसीत् ।

अथवा

मन्दाकिन्याः वैशिष्ट्यं लिखन्तु ?

उ. ★ मन्दाकिनी सुरनदी ।

★ मधुरेण पूरेण मन्दं मन्दं अकति इति कारणात् अस्याः नाम मन्दाकिनी इति प्रसिद्धा ।

★ कवयित् सूक्ष्मा इव कवयित् स्थूला इव विमलेन सलिलेन प्रवहति ।

★ शिवजराजूट बन्दीगृहं निर्भिद्य हिमगिरि तुङ्गश्रृङ्गतः निर्गम्य दिक्कूलम् निर्घृष्य भूतले निपपाता ।

★ एवं शनैः शनैः निर्मलाकारेण प्रवहन्ती इयं नदी प्रजाम्यः आनन्दं जनयति ।

★ देवानां मुदं ददाति ।

★ महाविष्णोः पादान् वन्दति ।

★ आबालगोपालम् मनुजानां आनन्दं जनयति पापम् क्षालयति ।

इ) दत्तानां प्रश्नानां समाधानानि 6-8 वाक्येषु सर्जनात्मकतया भवेयुः । एकैकस्य समाधानस्य 5 अङ्काः देयाः । 2×5 = 10 अङ्काः

विषयानुगुण समाधान लेखनाथ	-	**3 आङ्काः**
सुन्दरवाक्य निर्माणाथ	-	**1 आङ्कः**
दोषरहित तथा लेखनाथ	-	**1 आङ्कः**
आहत्य	-	**5 आङ्काः**

13. सूचनाः लेखा

उ. स्थलम् - दिनाङ्कः - संबोधन - सङ्केतः - उपसंहाराथ	-	1 अङ्कः
विषयानुगुण समाधान लेखनाथ	-	3 अङ्काः
सुन्दरवाक्य निर्माणाथ	-	1 अङ्कः
आहत्य	-	5 अङ्काः देयाः

14. ‘‘परमोधर्मः’’ पाठ्यांशं संभाषणारुपेण लिखन्तु ।

★ पूर्व कौशिकः नाम ऋषिः आसीत्

★ सः स्वस्थोपरि पुरीषं त्यक्तां बलाकां दग्धवान् ।
अनंतरं भिक्षार्थं एकस्याः गृहिण्याः गृहं गतवान् । तदा

कौशिकः भवती भिक्षां देहि ।

गृहिणी तिष्ठ! भिक्षां आनयामि । इति वदन्ती गृहं प्रविष्ठवती ।
(अत्रान्तरे गृहिण्याः पतिः आगतवान् । पतिसेवाकरणे गृहिणी विलम्बं कृतवती ।)

कौशिकः कृधः तिष्ठति ।

गृहिणी क्षम्यतां । पतिसेवाकरणेन विलंबः जातः ।

कौशिकः तीष तथा द्दष्टवान् ।

गृहिणी अहं त्वया दग्धा बालाका न इति उक्तवती ।

कौशिकः कयं भवती बलाकावृत्तान्तं जानाति । इति पृष्टवान् ।

गृहिणी अहं मम धर्मं पतिसेवां सम्यक् कृतवती । अतः एताद्दशी शक्तिः मम आगता एतदेव न मवान् मिचिलां गच्छतु । तत्र व्याधः इतोऽपि विषयान् वक्ष्यति इति उक्तवती ।

कौशिकः अनुपदमेव मिथिलां गत्वा तत्र मांसविक्रयिणं व्याधं द्दष्टवान् ।

व्याधः कौशिकं दृष्ट्वा! सा गद्विणी त्वां प्रेषितवती वा इति पृष्टवान् ?

कौशिकः कथं भवान् एतं वृत्तान्तं जानानि इति षृष्टवान् ।

व्याधः अहं मम धर्मं पितृसेवां सम्यकृ कृतवान् । अहं मम पित्रून् स्नापयामि । खादयामि । देवताम्यः अहं चतक्रतव्यं करांमि तत् एतेषां करोमि । अतः एतादृशी शक्तिः मम आगता । भवानपि स्वगृहं गच्छतु । भवतः मातापितारौ भवते निरीक्षन्ति । इति ।

15. अधः दत्तमनुच्छेदं संस्कृतभाषया अनुवदन्तु । **5 अङ्कः**

हे स्वामि ! श्रीकृष्ण ! अहं तव पूजार्थं पुष्पाणि आनेतुं वनम् गतवान् । तस्यितानि पुष्पाणि ‘‘अस्मान् वृक्षेभ्यः या छेदय इति दयया प्रार्थयामास्तः । अतः अहं पुष्पाणि आनेतुं न अशक्यम् । किन्तु मम हृदयकमलं तव पादाभ्यां समर्पयामि ।

SUMMATIVE ASSESSMENT - II - 2016 - 2017

MAIN LANGUAGE - SANSKRIT - PAPER-I

KEY

Class : X **Part - B** **Marks : 20**

III. भाषांशाः

1. सेवकाः (3)
2. दया (4)
3. निष्कृष्टः (1)
4. असन्तुष्टः (2)
5. सवर्ण (3)
6. सोऽहम् (4)
7. कर्मधारय (3)
8. द्रुपदात्मजा (1)
9. कुर्वन्ति (3)
10. अलिखन् (2)
11. सप्तमी (1)
12. भिषजे (3)
13 12 (3)
14. शिखरिणी (4)
15. दीपक (1)
16. नाथं सुधांशुः किं तर्हि व्योमगङ्ग सरोहम् । (2)
17. क्रीडाङ्गणं (1)
18. पश्यति (3)
19. <u>षायुः</u> विना मानव) न जीवति ।
20. एकदा अशोकः नाम राजा आसीत् ।

సూచన : ఈ సమాధానములు అధ్యాపకులకు మార్గనిర్దేశమునకు మాత్రమే. విద్యార్థులు వ్రాసిన సరైన సమాధానములకు కూడా మార్కులు ఇవ్వగలరు.